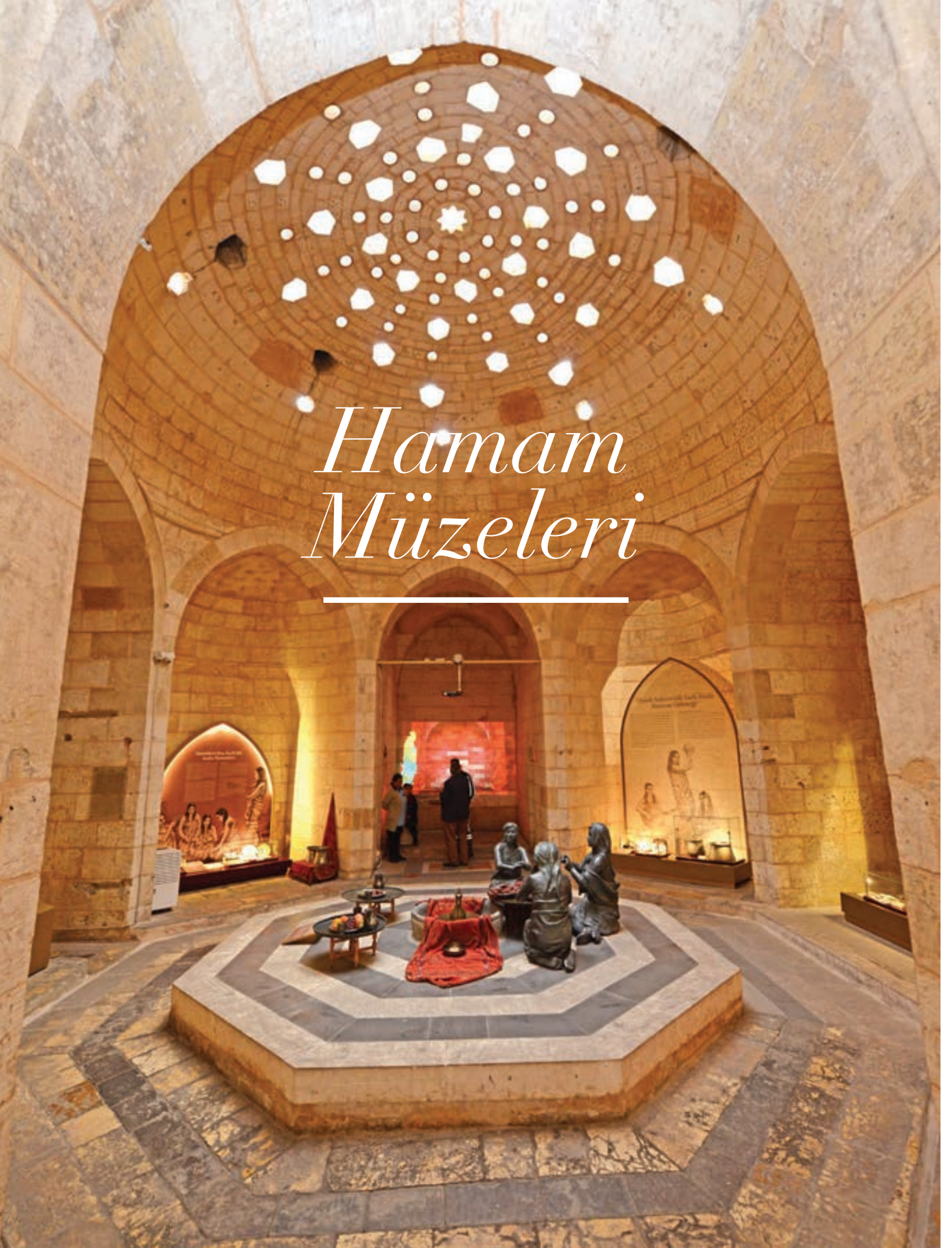

Hamam Müzeleri

GAZİANTEP HAMAM MÜZESİ

HALUK PERK KOLEKSİYONU

HÜSEYİN ATEŞ

FOTOGRAFLAR: MUSTAFA YILMAZ

TÜRKÜLERE konu olan, nâmı dilden dile dolaşan Antep hamamı müze oldu. Gaziantep kalesinin güneyinde bulunan târihî Lala Mustafa Paşa külliyesinin hamam kısmı olarak 1577 yılında inşa edilen yapı, uzun yıllar Paşa Hamamı adıyla hizmet verdi. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından 2015 yılında aslına uygun restore edilen hamam, Halûk Perk koleksiyonundan derlenen hamam eşyasıyla donatılarak bir hamam kültürü müzesine dönüştürüldü.

Hamamın ne zaman yapıldığını gösteren bir kitâbesi olmamasına rağmen Lala Mustafa Paşa tarafından yaptırıldığını gösteren vakfiyeler ve şer'î mahkeme sicilleri mevcuttur. Vakfiyesinin târihi (hicrî 985) 1577 olup 1563-1577 yılları arasında Lala Mustafa Paşa'nın Halep ve Şam beylerbeyliği görevinde bulunduğu yıllarda yapılmış olmalıdır. Külliyelerin ilk yapılan elemanı hamamlar olarak kabul edilmekte ve vakfiyeler de eser bittikten sonra düzenlenmektedir. Buna göre Paşa Hamamı 1564/1565 yıllarında yapılmış

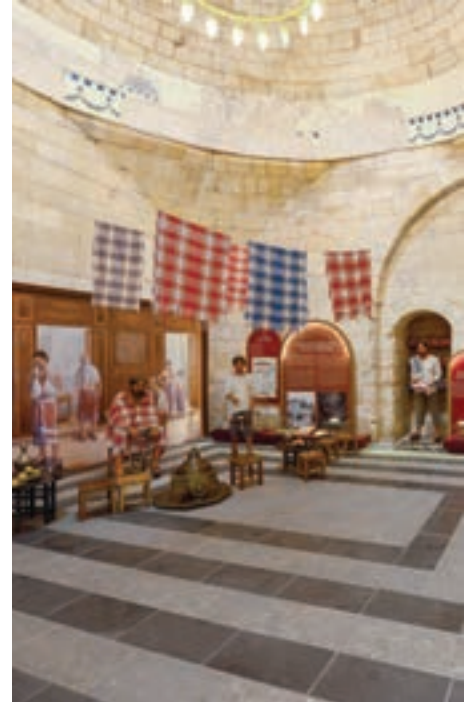
olmalıdır. Hamam, doğusundaki han, Susamhâne, şimdi mevcut olmayan Bedesten ve Mîrimîran Mescidi ile birlikte bir külliye (Lala Mustafa Paşa) durumundaydı. Osmanlı dönemi hamam mîmârîsini yansıtan eser, hemen hemen bütün Antep hamamlarında olduğu gibi zemin kotunun oldukça altında, yere gömülmüş olarak inşa edilmiştir. Sokağa açılan sivri kemerli kapıdan dokuz basamak inilerek girilen hamam; soğukluk, ılıkılık, sıcaklık, su deposu ve külhandan oluşmaktadır. Hamamın ilk giriş yeri olan soğukluk kare planlı olup ortasında aydınlatma fenerinin bulunduğu kubbe ile örtülüdür. Soğukluktan bir koridorla büyük bir mekân olan ılıkılığa geçilir. Ilıklıktan kare planlı bir merkezin karşılıklı iki tarafında eyvanların bulunduğu genişçe bir mekândır. Ilıklıktan doğrudan girilen sıcaklık ise merkezî mekânın ortasına denk gelen sekiz köşeli göbek taşının çevresinde sıralanan sekiz eyvan ve iki halvetten oluşmaktadır. Su deposu ve külhan, sıcaklığın devâmında yer almaktadır.

Ülkemizin ve Gaziantep'in târihî

ve kültürel mirâsında hamamların önemini, bu yapıların şehrin mîmârî dokusunda yerini ortaya koymak ve unutulmaya yüz tutan hamam kültürünün gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak amacıyla, Paşa Hamamı binâsının Hamam Müzesi'ne dönüştürülmesi planlanmıştır. Bu amaçla Hamam Müzesi'nin projesi hazırlanmış olup teşhir tanzîmi işi için ihâlesi yapılmış ve yer tesliminin yapılmasıyla da uygulamaya başlanmıştır. Târihî, kültürel ve sosyal açıdan şehir belleğinde önemli yeri olan hamam kültürüne dâir yerel, ulusal ve yabancı tüm araştırma ve yayınlarından faydalanılarak oluşturulan müze içerisinde; su kültürü, hamam kültürünün kökeni ve târihsel gelişimi, Türk hamamları, Gaziantep hamamları ve hamam mîmârîsi, hamam âdâbı, tellak, natır, erkek hamamı, güvey hamamı, gelin hamamı, lohusa hamamı, hamamda kız bakma, beraberindeki yeme içme ve eğlence kültürü gibi konular bal mumundan yapılmış mankenler, kiosklar, panolar, özel vitrinlerde sergilenen hamam eşyası, led ve dokunmatik ekranlar yardımı ile anlatılmaktadır.

Gaziantep Hamam Müzesi.

BAYEZİD TÜRK HAMAM KÜLTÜRÜ MÜZESİ

A. ÇAĞRI BAŞKURT

Bayezid Türk Hamam Kültürü Müzesi'nden.

İstanbul'un fethinin ardından şehirde inşâ edilen ikinci selâtin câmi ve külliyesi olan II. Bayezid Câmii ve külliyesi, şehrin Bizans devrindeki en büyük meydanı olan "Forum Theodosiacum" veya "Forum Tauri"nin bir köşesinde XVI. yüzyılın hemen başında vücûda getirilmiştir. Câmi, türbe, imâret, sıbyan mektebi, tabhâne, medrese, kervansaray ve hamamdan müteşekkil olan ve bu külliyenin önemli bir parçasını oluşturan çifte hamam, Türk hamam mîmârîsinin erken târihli ve görkemli bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Sultan II. Bayezid (1481-1512) tarafından inşâ ettirilene bu hamamın o sırada Trabzon Sancakbeyi olan Şehzâde Selim'in (Yavuz) vâlidesi Gülbahar Hatun'un Trabzon'daki imâretine vakıf geliri olarak tahsis edildiği bilinmektedir.¹

Hamamın inşâsıyla alâkalı ilginç birtakım bilgilere ise ancak bir yüzyıl sonra Evliyâ Çelebi'nin seyahatnâmesinde tesâdüf edilmektedir. Evliyâ'nın verdiği bilgilere göre, Sultan Bâyezid-i Velî'nin inşâ ettirdiği hamamın yerinde eskiden seksen arşınlık, dört köşe ve tek parça olan bir Roma sütunu yer almakta ve bu sütun Gezbazy adlı bir kâhin tarafından şehrin vebâ salgınına maruz kalmaması için tılsımlanmış iken Sultan Bayezid'in onu yıktırarak yerine gönül açıcı bir hamam yaptırmıştır.²

İnşâ edildiği târihten 1930'lu yıllara kadar çalıştığı bilinen Sultan II. Bayezid Hamamı'nın bu târihlerden sonra caddeye komşu büyük kubbeli soyunma yerleri, yâni camekânları kullanım esâsının dışında deri deposu olarak kirâya verilmiş, arkadaki sıcaklık bölümleri ise kısmen demirci atölyesi olmuştur. Daha sonra da kendi hâline terk edilmiştir. Bu terk edilmiş akabinde târihî hamamın kurşunları soyulmuş, filgözleri kırılmış, mermer ve kurnaları çalınmış, duvarlarında delikler ve geçitler açılmıştır.³ Hamam bu şekilde harap olup yapılış amacının dışındaki kimselere yuva hâline gelince

bu durumu fırsat bilenler hamamın yıktırılması için büyük gayretler sarf etmişlerdir. Özellikle 1950-1960 arasında yapının yıktırılması için ortaya çıkan tenkitlere göre, "Hamamın yıkılmasıyla hem Ordu caddesi genişleyecek hem de bu perîşan harâbe ortadan sökülüp atılacaktı. Esâsında ise bu hamam zihinlerde meşum bir hâtırayı canlandırmaktadır. Yıkılmak istenen bu binâ güya Patrona Halil tarafından yaptırılmıştır. Onun için Patrona Hamamı diye meşhurdur."⁴

Devrin tanıdığı olan Reşad Ekrem Koçu ise bu hamamın kurtarılması için gayret edenlerin başında gelmekteydi. Koçu, hamamın vaziyetini ve alınması gereken önlemleri, "Yıllardan beri pek harap bir hâlde duran ve zannediyoruz ki bir deri deposu olarak kullanılan bu çifte hamamın hemen istimlâki ile devlet elinde gün geçirmeden dikkatle tâmir ve restore edilmesi ve işinin ehli bir hamamcıya kirâlanarak büyük bir çarşı hamamı olarak halka açılması gerekir." şeklinde ifâde ederken, yıkılması konusunda büyük gayret sarf edenler hakkında, "Bayezid Hamamı'na tezyif kâdi ile 'Patrona Hamamı' diyen bâzı yazarlar bu âbidenin yıkılması için âdeta çırpınmışlardır ki onların da ilelebet bednam olması için gazete koleksiyonlarında kendi yazıları kâfidir." diyerek sitemini belirtmekten geri durmamıştır.⁵

Tenkrit oklarının belki de her şeyden daha çok hamama zarar verdiği bu târihlerde duruma tanıklık eden bir başka kişide o sırada henüz İstanbul Üniversitesi Sanat Târihi bölümünde asistan olan Prof. Dr. Nurhan Atasoy'du. Atasoy, bu mesele için esâsında hocalarının sergilemesi lâzım gelen duruşu kesin bir kararlılıkla ve cesâretle ortaya koyarak 1964 senesinden itibaren hamamın kurtarılması için büyük bir gayret sarf etmekten geri durmamıştır. Bu bağlamda hamamın üniversite yapılarının arasında olması hasebiyle, üniversite tarafından kurtarılmasının gerekliliği vurgulayan

Atasoy'un, gerek üniversite ve gerekse yüksek idârî makamlarla yaptığı yazışma ve görüşmeler Nazım Terzioğlu'nun üniversitenin rektörlüğe (1969-71, 1971-74) gelmesi ile önemli bir aşamaya taşınmış oldu. Rektör Terzioğlu döneminde hamamın üniversitenin himâyesine geçişi gerçekleşti, cadde üzerindeki kubbeli iki soyunma yeri kütüphâneye ve okuma salonuna dönüşmek üzere tamir ettirildi. Ancak hocanın rektörlükten ayrılması ve akabinde vefat etmesi projenin rafa kalkmasına sebep oldu. Yine Atasoy'un o târihten 2010 senesine değin aralıksız devam eden gayretleri ile nihâyetinde bu defa rektör Prof. Dr. Yunus Söylet'in döneminde, 2010 senesinde hamam kapsamlı bir restorasyona alındı. Atasoy'un denetiminde 2015 senesine kadar devam eden restorasyon, yapının 2015 senesinde II. Bayezid Türk Hamam Kültürü Müzesi olarak kullanıma açılması ile son buldu.

Müzenin teşhirlerinin mükemmel toplanması işini de yine Nurhan Hoca'nın kendisi üstlendi. Atasoy, imparatorluk devrine âit olan yazma, bohça, kıldanlık, şamdan, bakır ve piriç kahvedan tasları, seccâde, tülbent, peşkir, ponza taşı, kahve değirmeni, bakır tepsi, katlanır kahve kavurma tavası ve takunya gibi yüzlerce parçadan oluşan hamam eşyasını uzun uğraşlar sonunda temin etti. Böylelikle hamam müzesi için eşsiz bir koleksiyon oluşturulmuş oldu. Atasoy, son olarak kendisine hediye edilen XIX. yüzyılın önemli devlet adamı ve târihçisi olan Ahmet Cevdet Paşa'ya âit oniki parçadan müteşekkil hamam eşyasını

da 2017 senesinde müzeye bağışlayarak müzenin koleksiyonu için önemli bir katkıda bulunmuştur.

- 1 Semavi Eyice, "Bayazıt Hamamı", *DVIA*, c. VI (1992), s. 53.
- 2 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/1, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul, 2008, s. 34.
- 3 Semavi Eyice, "Bayazıt Hamamı", *DVIA*, c. VI (1992), s. 53.
- 4 Emin Ali Çavlı, "Bayezit Hamamı Meselesi", İstanbul, 1957; a.mlf., "Patrona Halil Hamamı Değil, Bayezid Hamamı", *TTOK Belleteni*, sayı: 186-187, 1957, s. 6-7.
- 5 Reşad Ekrem Koçu, "Bayazıt Hamamı", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. IV, s. 2240 - 224.

Hamam keyfi. Yukarıdan aşağıya doğru sırasıyla; kulplu kahvedan ile piriç kahvedan, XIX. yüzyıl; Avrupa işi altın yaldızlı çiçek motifli renkli cam bardak; Kütahya seramik turkuvaz zeminli kahve fincanı ve fırınlanmış kilden, kırmızı renkli topuk taşı.

